

Saara-Elina Manninen

**”KEINUMISESTA EI TULE YHTÄÄN MITÄÄN,
JOS EI KUUNTELE TOISTA.”**

Sanan ja kuvan suhde Timo Parvelan ja Virpi Talvitien
teoksessa *Keinulauta*

Kandidaatintutkielma
Turun yliopisto
Huhtikuu 2018
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Tampereen yliopisto
Uudelleenarviointia varten syyskuu 2023

TIIVISTELMÄ

Saara-Elina Manninen: ”Keinumisesta ei tule yhtään mitään, jos ei kuuntele toista.” Sanan ja kuvan suhde
Timo Parvelan ja Virpi Talvitien teoksessa *Keinulauta*
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
helmikuu 2024

Tutkielmassa tarkastellaan Timo Parvelan kirjoittamaa ja Virpi Talvitien kuvittamaa lasten kuvakirjaa *Keinulauta* (2006) kuvan ja sanan suhteen näkökulmasta. Tutkimuskohdetta lähestytään kysymällä miten teoksen kuvitus ja teksti ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja miten näiden elementtien yhteisvaikutus vaikuttaa teoksen tulkintaan.

Keskeisimpinä teoreettisina lähtökohtina tutkimuksen taustalla ovat kuvakirjatutkija Ulla Rhedinin kuvakirjan kategoriat ja Kai Mikkosen täsmennykset kuvan ja sanan vuorovaikutuksen toimintamekanismeihin. Näiden lisäksi tutkielman analyysia tukee Sirke Happonen väitöskirja kuvan ja sanan suhteesta.

Aluksi tutkielmassa tarkastellaan kuvaa tekstille alisteisena elementtinä, minkä jälkeen kuvitusta lähestytään tekstiä vahvistavana toimijana. Lisäksi tutkimuskohdetta analysoidaan inhimillistävän kuvituksen sekä kuvan ja sanan painotusta vuorottelevan rytmin kautta. Tutkimus selvittää miten Rhedinin kuvakirjaluokittelua eepiseen, laajennettuun ja varsinaiseen kuvakirjaan voidaan soveltaa käytännössä ja voidaanko *Keinulauta* kategorisoida näihin luokitteluihin vai näiden hybridiksi.

Tutkimus osoittaa analyysin avulla teoksen kuvituksen ja tekstin vuoropuhelun ja vaihtuvat painotuserot. Teoksessa on aukeamia, joissa kuvitus ja teksti kietoutuvat osaksi toisiaan kuvitetun tekstin muodossa, jolloin kuvan ja sanan määritelmien rajat häivytyvät. Joillain aukeamilla teksti vie tarinaa eteenpäin ja näissä kuvituksen päätehtävänä on vahvistaa tekstin jännitettä asetelun ja värien avulla. Teoksen kuvituksella on myös laajentava kyky aukeamilla, joissa kuva kertoo enemmän kuin teksti tai joissa kuva antaa asiaan toisen näkökulman. Kuvitus ja sana vuorottelevat läpi teoksen toisiaan täydentävinä ja lisätietoa antavina kerronnan elementteinä.

Avainsanat: kuvakirja, lastenkirja, teksti, kuva, kuvitus, Timo Parvela

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällys

1	Johdanto.....	1
	1.1 Tutkimuskohde.....	1
	1.2 Tutkimuskysymys.....	2
	1.3 Teoreettisia lähtökohtia.....	3
2	Tekstille alisteinen kuva.....	5
3	Kuva tekstin vahvistajana.....	8
	3.1 Asettelu kerronnan keinona.....	8
	3.2 Värien voima.....	10
4	Inhimillistävä kuvitus.....	13
5	Keinumisen rytmi.....	15
6	Lopuksi.....	17
	Lähteet.....	18

1 Johdanto

1.1 Tutkimuskohde

Tutkielmani kohteena on Timo Parvelan kirjoittama ja Virpi Talvitien kuvittama teos *Keinulauta* (2006), joka palkittiin ilmestymisvuonnaan Finlandia Junior -palkinnolla. *Keinulauta* on Huvipuisto-trilogian ensimmäinen osa. Muut sittemmin julkaistut trilogian osat kantavat nimiä *Karuselli* (2008) ja *Onnenpyörä* (2010). Trilogian teoksia on käännetty useille kielille ja erityisesti *Keinulaudasta* on tehty useita teatteriversiointeja Suomessa ja ulkomailla.

Keinulauta on tarina pienestä karhuhahmosta, Piistä, joka etsii keinulaudalle keinukaveria. Pii sinkoutuu keinulaudalta teoksen alussa mielikuvituksen siivittämälle seikkailulle kohti taivasta. Matkan aikana Pii kohtaa monennäköisiä ja -luonteisia hahmoja, jotka auttavat hahmoa pohtimaan sitä, miten toisen samankaltaisen kanssa voisi tulla toimeen. Piillä on omat suojamuurinsa ja pelkonsa. Lopulta Pii saa itselleen kaverin toisesta pikkukarhusta Argonista, mutta tie ystävyYTEEN ei käy käden käänteessä pelkojen ja ennakkoluulojen vuoksi. *Keinulauta* muistuttaa, että huonommatkin päivät ja pettymykset kuuluvat elämään. Lopulta kyse on siitä, että ystävydessä, kuten keinulautailussakin, tarvitaan vastavuoroisuutta.

Lukijalle *Keinulauta* näyttäytyy mykistävän kauniin kuvituksen ja nerokkaan, rauhallisen kielen tasapainotteiluna. Kiinnostavaa teoksessa on nimenomaan kuvan ja sanan välinen suhde, sillä sekä teksti että kuva kertovat tarinaa eteenpäin omina kokonaisuuksinaan ja samaan aikaan tiiviisti toisiaan kädestä pitäen. Kuva ja sana vuorottelevat teoksen läpi täydellisyyttä hipovana kokonaisuutena. *Keinulauta* ei ole vain lapsilukijan ajatuksia herättelevä seikkailu, vaan sen äärelle on aikuisenkin syytä pysähtyä.

Timo Parvela (s. 1964) on palkittu suomalainen kirjailija, joka on ollut vuosikymmenten ajan vahvasti uuden lastenkirjallisuuden asialla. Hänet tunnetaan esimerkiksi vuonna 1995 pitkän ja menestyksekkään taipaleensa aloittaneesta *Ella ja kaverit* -kirjasarjasta, josta on tehty kaksi elokuvaa. Parvela on käsikirjoittanut myös

Ylen *Joulukalenteri*-sarjoja. Virpi Talvitie (s. 1961) on suomalainen kuvittaja ja graafikko. Hän on kuvittanut niin lukuisia satukirjoja kuin oppi- ja tietokirjojakin. Talvitie on tehnyt yhteistyötä Parvelan kanssa *Keinulauta*-trilogian lisäksi kuvittaessaan Parvelan kirjoittaman *Maukka ja Väykkä* -lastenkirjasarjan.

Kuvan ja sanan suhdetta on alettu tutkimaan lastenkirjallisuuden osalta Suomessa enemmän etenkin 2000-luvulle tultaessa. Kuvan ja sanan suhde on hyödyllinen ja perustavanlaatuinen apuväline nyt ja tulevaisuudessa uuden lastenkirjallisuuden tuottamisenkin kannalta. Ennen tutkielmaani esimerkiksi Reetta Kylmäkoski on tutkinut *Keinulautaa* tekstilähtöisesti kasvatustieteiden pro gradu -tutkielmassaan "*Lastenkirjallisuuden synnyttämät filosofiset pohdinnat lapsen sosiaalisen kasvun tukena*".

Vuonna 2001 julkaistu Suomen Nuorisokirjallisuuden Instituutin julkaisema artikkelikokoelma *Tutkiva katse kuvakirjaan* on kuvakirjalle omistautuneen suomenkielisen tutkimuksen perusteos, jossa äänensä saa kuuluville moni kuvittaja ja kuvakirjatutkija. Käytän kyseistä moniäänistä teosta itsekin yhtenä lähdeteksenä tutkielmassani.

1.2 Tutkimuskysymys

Kuvalla on oma visuaalinen voimansa. Siinä missä teksti herättää ajatuksia ja synnyttää ikään kuin kuvitusta vasta lukijan päässä, avautuu kirjan kuvitus kokijansa edessä sellaisenaan antaen mahdollisuuksia kuvan takana olevan tarinan tulkinnalle. Kun kuva ja teksti yhdistyvät, syntyy uusi kokonaisuus, jossa nämä kaksi elementtiä voivat parhaimmillaan täydentää toisiaan hyvinkin nerokkaasti ja antaa moniulotteisia tulkintamahdollisuuksia katsojalle ja lukijalle. Lastenkirjallisuus leikittelee usein kuvituksen myötä mahdollistuneella kuvan ja sanan liitolla, jossa mielikuvitus pääsee valloilleen kahden kerronnallisen elementin yhdistyessä ja jossa kuvalla voidaan ilmaista jotain, mitä teksti ei suoraan kerro ja toisin päin.

Tarkastelen tutkielmassani *Keinulaudan* kuvituksen ja tekstin suhdetta. Kysyn, miten nämä kaksi kuvakirjan elementtiä ovat vuorovaikutuksessa keskenään, miten ne

tukevat toisiaan kerronnallisesti ja millaisiin tarkoituksiin elementtejä käytetään. *Keinulauta* rakentuu pitkälti tekstin ja kuvan yhteiselle leikille. Haluan selvittää nimenomaan näiden kahden elementin ”pelisäännöt” teoksessa ja tutkia sitä, mitä kuva ja sana saavat yhdessä aikaan. *Keinulauta* etenee vaiheittain sekä teksti että kuva edellä, mikä luo omanlaisensa mielenkiintoisen näkökulman tutkimukseeni. Aloitan tarkastelun tekstilähtöisesti kysyen missä määrin kuvitus on tekstille alisteinen. Tämän jälkeen siirryn analysoimaan *Keinulaudan* kuvitusta kysyen millaisia tekstiä tukevia ja vastustavia elementtejä kuvituksesta on löydettävissä. Lopuksi kysyn miten kuvitus laajentaa teoksen kerrontaa ja erittelen teoksen rytmiin liittyviä merkityksiä.

1.3 Teoreettisia lähtökohtia

Tutkimukseni kannalta keskeisimpiä käsitteitä ovat luonnollisesti kuva ja sana. Kuvalla viittaan kohdeteokseni visuaalisiin yksityiskohtiin. Läheisenä terminä käytän kuvitusta, joka kattaa *Keinulaudan* kuvamaailman kokonaisuutena. Tekstillä, josta käytän myös termiä sana, viittaan teoksen verbaaliseen ilmaisuun huomioiden myös Piin kuvitetut muistiinpanomerkinnät, joita teoksen kuvitus sisältää. Muistiinpanomerkinnät voidaan kuitenkin nähdä samanaikaisesti niin sanana kuin kuvanakin, joten käsitteet menevät tutkimuksessani osin limittäin, kuten teoksessakin.

Keinulauta edustaa tutkielmassani vahvasti kuvakirjaa, jonka määritelmä ei ole yksioikoinen. Kuvakirja voidaan määritellä esimerkiksi kaunokirjalliseksi teokseksi, jonka jokainen aukeama sisältää ainakin yhden kuvan. Kuvakirjassa kuva ja sana ovat vuorovaikutuksessa keskenään luoden merkityksiä toisiinsa kietoutuneena kokonaisuutena. Kuvakirjan voidaan katsoa eroavan läheisistä sukulaistermeistään katselukirjasta ja kuvakertomuksesta siten, että jälkimmäisissä määritelmissä kuvalla on selkeästi johtavampi rooli ja teksti voi jopa loistaa täysin poissaolollaan. (Heinimaa 2001, 142-143)

Hyödynnän tarkastelussani ruotsalaisen kuvakirjojen tutkijan Ulla Rhedinin kuvakirjaluokittelua. Kai Mikkonen esittelee Rhedinin tavan jakaa kuvakirjat kuvan ja sanan suhteen mukaan kolmeen pääkategoriaan: eeppiseen, laajennettuun ja varsinaiseen kuvakirjaan. Eeppisellä kuvakirjalla Rhedin tarkoittaa Mikkosen mukaan

lastenkirjaa, jossa kuvitus on alisteinen tekstille. Laajennetussa kuvakirjassa kuvalla on edellistä vahvempi asema ja kuvitus voi tuoda lisätietoa tarinaan. Varsinaisella kuvakirjalla Rhedin tarkoittaa Mikkosen mukaan teosta, jossa kuva ja sana ovat niin tiiviisti vuorovaikutuksessa, ettei niitä voi irroittaa toisistaan teosta tarkasteltaessa. (Mikkonen 2005, 332)

Mikkonen (2005, 334) muistuttaa, että kuvakirjan jaotteluihin liittyy myös häilyväisyyttä: kuva ja sana voivat olla vaikeasti hahmotettavassa vuorovaikutuksessa keskenään tai yhteistyön muodot voivat toimia yhdessä ja limittäin. Otan tämän näkökulman tutkimuksessani huomioon ja tarkastelen kuvan ja sanan suhdetta pohtien missä määrin kuva sekä täydentää että laajentaa tekstiä.

2 Tekstille alisteinen kuva

Aloitettaessa *Keinulaudan* tarkastelua kuvakirjana, on relevanttia nostaa esille kirjailijan ja kuvittajan vuorovaikutus. Lähden tutkimaan *Keinulautaa* siitä olettamuksesta käsin, että kuva ja sana ovat syntyneet tekijöiden tietoisessa yhteistyössä. Sana ei suinkaan pysty yksinään kannattelemaan *Keinulaudan* tarinaa, vaikka sillä suuri asema kerronnan kannalta teoksessa onkin.

Mikkosen (2005, 377) mukaan tekstin tarkoituksena on viedä kuvakirjan tarinaa eteenpäin ja keskittyä tulevaisuuteen. Tämä pätee myös *Keinulautaan*, joka ei pelkkien kuviensa avulla kykenisi kertomaan läheskään sellaista kokonaista tarinaa, jonka se sanallisen ilmaisunsa kautta tuottaa. *Keinulaudassa* on paljon aukeamia, joissa tekstiä on huomattavasti enemmän kuin kuvia. Tekstillä on *Keinulaudassa* oma tukeva paikkansa esimerkiksi sivulla 36:

*Pii käveli polkua metsään. Aurinko täplitti maata,
eikä metsä ollut enää lainkaan pelottava. Välillä
Piistä tosin tuntui, että joku seurasi sitä. Se
oli epämiellyttävä tunne, kuin jokin
epämääräinen kutina turkin alla. Sitä
olisi tehnyt mieli raapia, mutta se
lakkasi heti kun yritti.*

*Pii pysähtyi kuuntelemaan.
Vain linnut pitivät ääntä.
Kaikki oli luultavasti pelkkää
kuvittelua. Pii tuhahti itselleen ja jatkoi
matkaansa. (K, 36)*

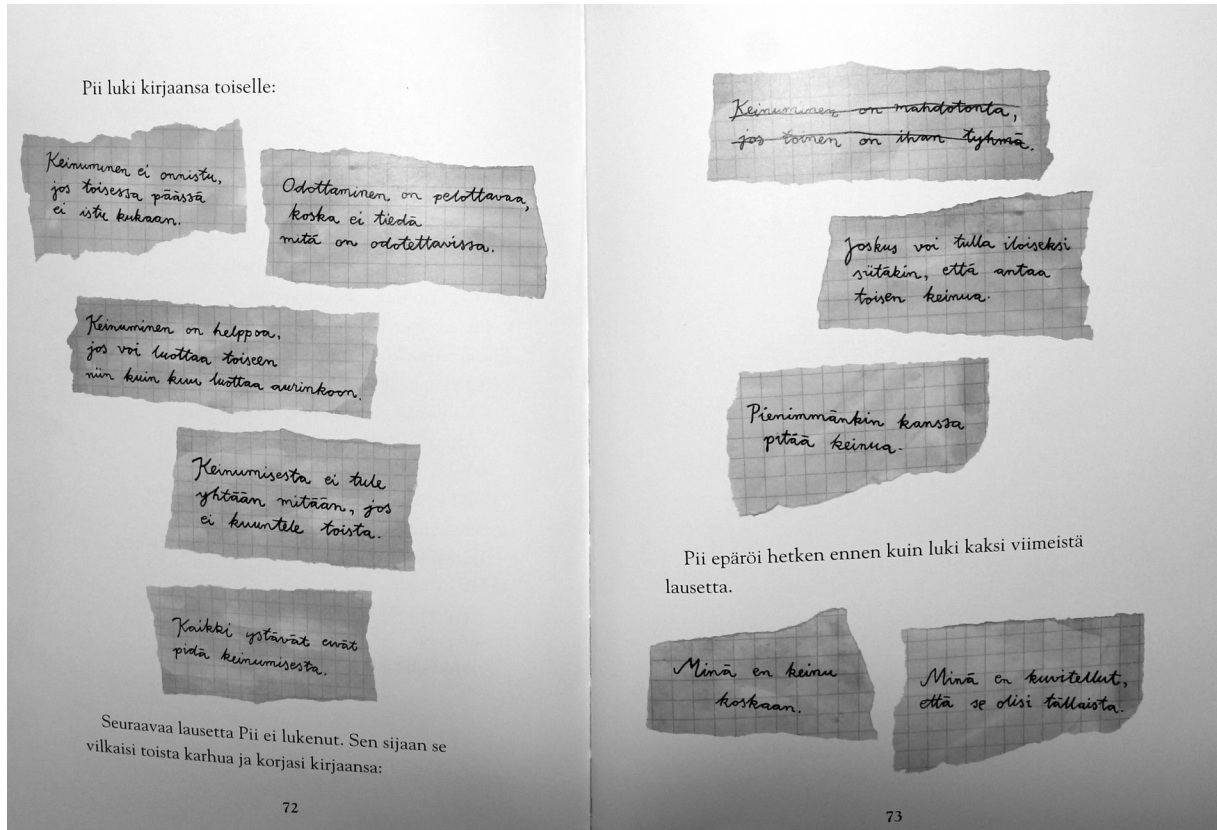
Piin kulkua on tukemassa kuvituksena vain oikealle matkaansa tekevä äreämielinen Pii, joten metsämaisema, linnut ja omituinen tunne selässä tulevat ilmi vain tekstissä. Tekstin luoma maailma ja Piin pelot kuvataan lopulta lähinnä hahmon mielensisäisiksi liikkeiksi ja ajatuksiksi, mitä kuvituksen vähäisyys tehostaa.

Eeppisessä kuvakirjassa teksti ikään kuin ohjaa katsomaan tietyllä tavalla kuvaa, joka kertoo sen minkä tekstikin (Uoti 2008, 35). *Keinulauta* mahtuu osittain eeppisen kuvakirjan määritelmän alle, mutta kuvitus ei kuitenkaan kokonaisuudessaan ole alisteinen tekstille.

*Aluksi sitä harmitti,
sillä haitara ei totisesti ollut mikään kauniisti liitävä
lokki. Mutta sen meno näytti niin hauskalta, että Piitä
rupesi väkisinkin naurattamaan. Se katseli vielä hetken,
kaivoi sitten esiin muistikirjansa ja kirjoitti:*

Joskus voi tulla iloiseksi siitäkin, että antaa toisen keinua. (K, 41)

Ylläolevassa sitaatissa kaksoispisteiden jälkeinen virke esitetään teoksessa kirjoitetun sanan sijaan ruutupaperille käsinkirjoitettuna kuvana. Teoksen tarkasteleminen pelkkänä kuvien täyttämänä, tekstittömänä teoksena, ei antaisi kokonaisvaltaista kuvaa teoksen tarinasta. Kuva siis tarvitsee sanaa ja sana kuvaa. Piin tekemät muistiinpanomerkinnot asettavat teoksen eeppisyyden ja kuvan ja sanan hierarkisuuden uuteen valoon, sillä Piin kuvitetut muistiinpanot sisältävät teeman kannalta keskeisiä ajatuksia, joiden huomiotta jättäminen muokkaisi kokonaisuutta merkittävästi. Erityisen tärkeään osaan muistiinpanomerkinnot nousevat aukemalla, joka koostuu miltei kokonaan muistiinpanoista ja muutamista tarinaa eteenpäin vievistä virkkeistä, joissa kuvataan Piin toimintaa lyhyesti (ks. kuva 1). Eeppisen kuvakirjan määritelmä taistelee muistiinpanomerkinnot vastaan, sillä mikäli kuva olisi alisteinen tekstille, kertoisi kuva sen mitä tekstikin. Tässähän tapauksessa kuvitus ottaa hoitaakseen myös varsinaisen tekstin työt ja ottaa näin ollen myös johtavamman roolin kerronnan etenemisen suhteen. *Keinulaudan* ei siis voida nähdä mahtuvan Rhedinin kategorisoiman eeppisen kuvakirjan määritelmän alle, vaikka teksti kuljettaakin tarinaa paikoitellen eteenpäin kuvaa vahvemmallalla otteella.

KUVA 1. Myös kuvitettu sana vie tarinaa eteenpäin

3 Kuva tekstin vahvistajana

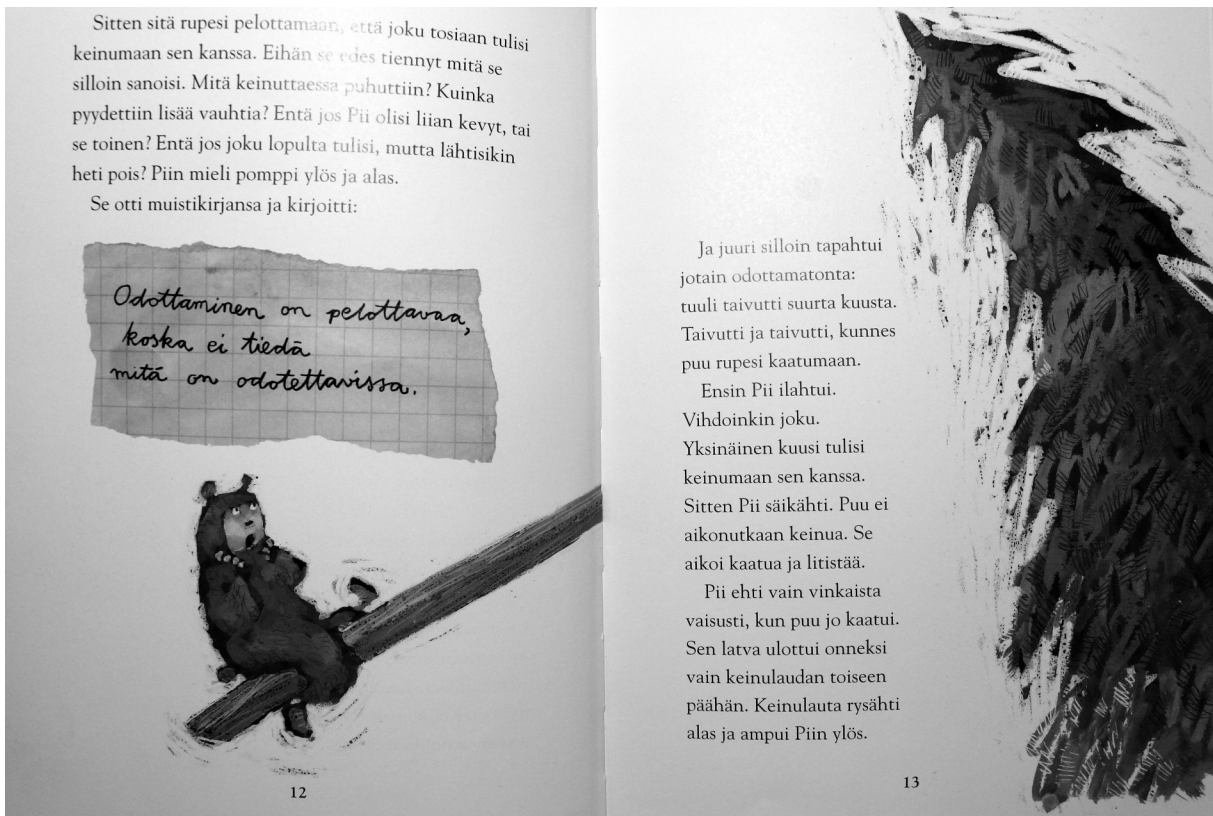
Kuvakirjojen kategorisointiin on perehtynyt Rhedinin lisäksi muutkin tutkijat. Mikkosen (2005, 333) esittelemän Joseph Schwarczin (1982) kuvakirjaluokittelun yhtenä kategoriana on kuvan ja sanan toisiaan täydentävä suhde. Tällä Schwarcz tarkoittaa Mikkosen mukaan kuvan ja sanan kykyä laajentaa toistensa merkityksiä erilaisissa suhteissa. Täydentävän kuvan tehtävä on siis karkeasti ottaen vahvistaa sanan merkityksiä. Mika Launis (2001, 69) esittää, että kuvituksen funktio on olla tarinaa ja siitä nousevia mielikuvia fyysistä sekä kehittelyä ja kerrontaa tukeva elementti. Launis katsoo myös, että kuvalla on ”oma ajallinen kulkunsa”. Tarkastelen tältä pohjalta seuraavaksi *Keinulaudan* kuvaa ja sanaa kysyen missä määrin teoksen kuvan tehtävänä on juurikin vahvistaa tekstin merkitysmaailmaa.

3.1 Asettelu kerronnan keinona

Sirke Happonen avaa artikkelissaan ”*Liike, kuvakirja ja kuvitettu teksti*” kuvakirjan asettelun merkityksiä. Vasemmalta oikealle lukeminen korostuu länsimaisessa kulttuurissa ja heijastuu siten myös kuvien katsomiseen. Katsojan huomio kiinnittyy Happonen mukaan ensimmäisenä etuvasemmalle, johon teoksen päähenkilö yleensä sijoitetaan. Happonen mainitsee Ulla Rhedinin käyttävän tästä asetelmasta käsitettä ”kotisivu”. Vasen sivu koetaan ylipäättäänkin tutuksi ja turvalliseksi ja näin ollen oikea sivu näyttäytyy usein vieraampana alueena. Tätä lainalaisuutta hyödynnetään niin kuvakirjoissa kuin muussakin kuvataiteessa. Sankari kuvataan usein eteneväksi vasemmalta oikealle ja oikealla sivulla sitä vastoin kuvataan tarinan uhkat sekä muut vieraat ja jännittävät elementit. (Happonen 105, 108)

Happonen esittelemät väitteet pätevät hyvin myös *Keinulautaan*. Kun Pii esitellään teoksen alussa, kuvataan hahmo istumassa keinulaudan päässä juuri vasemmalla sivulla. Näin lukijalle ja katsojalle tarjotaan myös mahdollisuus ottaa vasen sivu ikään kuin omaksi turvakseen ja hahmottaa kokonaisuus eläytymällä juuri tällä sivulla esiteltävän hahmon tuntemuksiin. Piin kohdatessa vastoinkäymisiä, esitetään hänet toistuvasti murheellisena tai mietteliäänä juuri vasemmalla sivulla, mikä korostaa myös vasemman sivun merkitystä ajatusten ja tuntemisen tyysijana.

Seikkailut ja uhkat esitetään koko teoksen läpi pääsääntöisesti oikealla sivulla. Huojuva kuusi nojaa uhkaavasti oikealla sivulla kohti Piin keinulautaa (ks. kuva 2), Pii lennähtää keinulaudalta kohti taivasta vasemmalta oikealle ja Piin pelästyessä tuntematonta takaa-ajajaa, kuvataan Piin pakomatka vasemmalta oikealle pitkin vihreää rehevää peltoa.

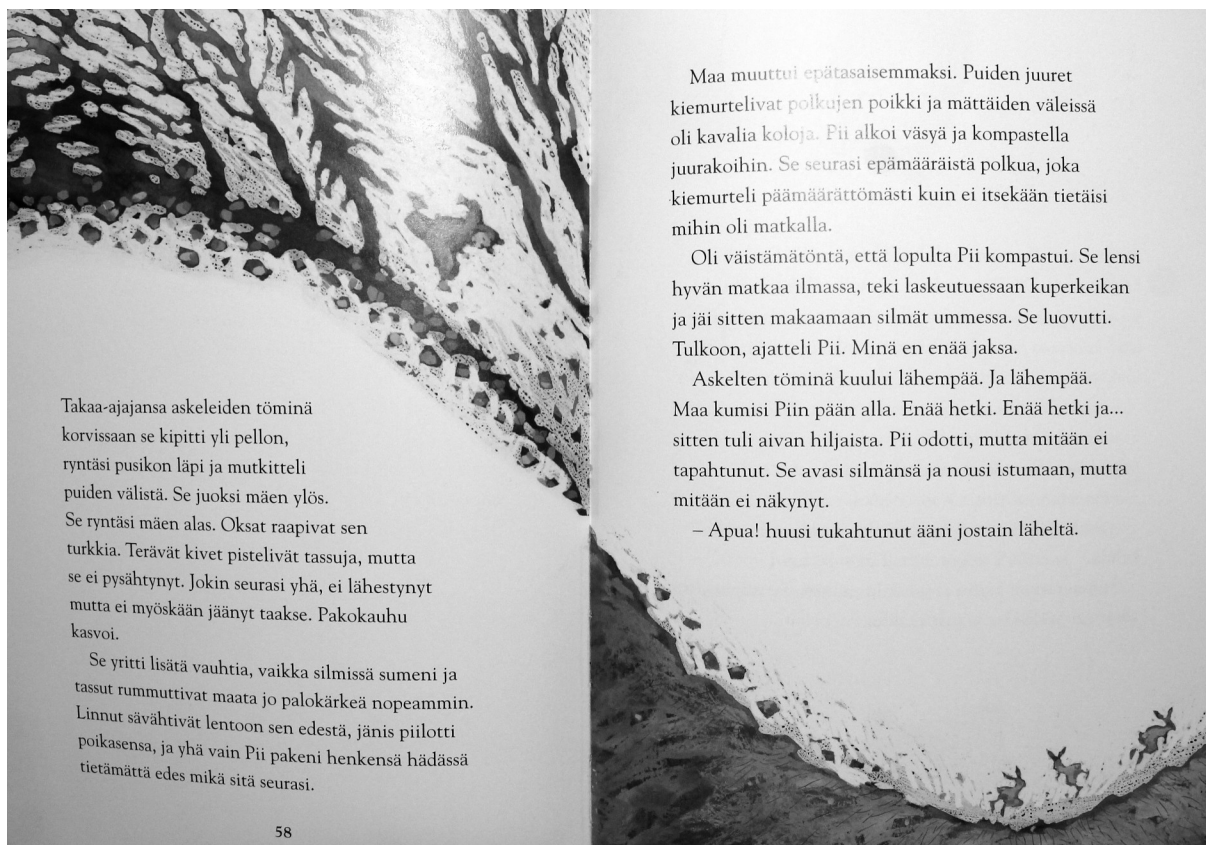

KUVA 2. Tutun ja vieraan kuvaaminen asettelun keinoin

Mielenkiintoinen asettelunmuutos tapahtuu sivulla 76, kun Argoniksi esitelty toinen karuhahmo, joka on tähän asti esitetty oikealla sivulla uhkaavana ja vieraana, onkin nyt asettunut Piin viereen kivelle istumaan vasemmalle sivulle. Tekstissä karhut ovat luopuneet pelosta ja epäluulosta toisiaan kohtaan. Kuvitus vahvistaa tekstiä kuvaamalla Argonin Piin omalle turvalliselle alueelle vasemmalle sivulle.

Keinulaudan keskeisenä aiheena on tunteiden kirjo ja tasapainoittelu toivon ja pettymysten tuntemusten kanssa. Tätä tukee koko teoksen läpi myös tasapaino

asettelun suhteen. Symmetria nousee teoksesta yhdeksi kerrontaa vahvistavaksi elementiksi. Piin pakomatkat kulkevat ylös ja alas pitkin maita ja mantuja (ks. kuva 3). Karhujen riidellessä ne kuvataan istumassa vastakkain kuopassa. Kun pikkukarhut käyvät dialogia yrittäen selittää toisilleen tekojaan ja ajatuksiaan, kuvataan karhut symmetrisesti omilla sivuillaan reunoissa kasvot toisiaan kohti vahvistaen tekstin luomaa tilannetta, jossa karhut uskaltavat katsoa toisiaan ensimmäistä kertaa kunnolla ja avata tunteuksiaan.

KUVA 3. Symmetria tukee tunteiden vuoristorataa ja elämän ristiriitaisuutta

3.2 Värien voima

Keinulaudan kuvituksessa käytetään laaja-alaisesti erilaisia värisävyjä, joihin teksti itsessään ei erityisemmin paneudu. Teoksen kerronta keskittyy kuvailemaan Piin tunteuksia ja liikettä kohtaamisesta toiseen, joten värit ja niiden merkitykset jäävät kuvituksen tehtäväksi. Värien mielikuvia vahvistava voima on *Keinulaudassa* kokoajan läsnä.

Sininen väri yhdistetään usein luottamukseen, rauhaan, turvallisuuteen ja yksinäisyyteen (Ylikarjula 2014, 39-53). *Keinulaudassakin* sininen korostuu hetkissä, jolloin Pii hetkellisesti luottaa toiseen hahmoon. Tästä esimerkkinä on vaaleansininen aukeama, jossa kajakiksi nimetty lintuhahmo katselee toiveikkaana lokkien täyttämää taivasta. Pii istuu kajakin sylissä ja luo katseensa toiveikkaana lintuun. Sinisen värin symboloima toiveikkaus ja yksinäisyys kulminoituvat myös kansikuvituksessa jossa Pii kuvataan istumassa keinulaudalla sinistä taustaa vasten. Huomionarvoista on sinisen värin sävyjen runsaus: sininen väri vertautuu Piin yksinäisyyteen, jota muut värit elävöittävät tuoden mukana toivoa, pelkoa ja iloa.

Vihreä nähdään yleisesti elämän, kasvun ja toivon värinä (Ylikarjula 2014, 59-64). *Keinulaudassa* vihreän sävyt tehostavat kuitenkin lähinnä inhon ja epämiellyttävien kokemusten tuntemuksia. Vihertävän sävyisiin haalareihin pukeutuneet isosaappaaiset hahmot, jotka edellisellä sivulla honkkeleiksi esitellään, nostavat Piin vihreänsävyisestä, liejuisesta vedestä ja mulkoilevat häntä irvistellen. Honkkelit käyvät seuraavalla sivulla dialogin siivoamisesta ja epäreilusta työnjaosta, joka tuo mieleen aikuisten kotityökiistat. Honkkelit edustavat Piin mielikuvitusseikkailussa ikään kuin lapsen riitaisia vanhempia, joita Pii pakenee leikkipuistossa seikkailuihinsa. Vihreän värin osalta kuvitus siis vastustaa vihreyden ja vehreyden luoma kuvaa kasvusta.

Violetti kuvastaa *Keinulaudassa* erityisesti pelkoa. Voletinsävyisenä kuvataan esimerkiksi öinen metsä, jonne Piin on edellisellä sivulla kerrottu rakentaneen pienen nuotion. Aukeamalla kuvataan nuotion molemmin puolin karhut, Pii sinisine kenkineen vasemmalla ja tuntematon ärjyvä toinen karhu punaisissa kengissään oikealla sivulla. Ilmassa on jännitystä, pelkoa ja vierautta, jota violetin sävyt korostavat. Violetin voidaan nähdä kuvastavan myös surua ja viisautta (Ylikarjula 2014, 139-143). *Keinulaudassa* Piin kasvoilla välähtävät violetin sävyt hahmon tuntiessa turhautumista ja pohtiessa ”Miksi piti olla niin paljon kurjaa ja alakuloista?” (K 50-51).

Keltainen on monimuotoinen ja -merkityksinen väri, jonka eri sävyt symbolisoivat usein hieman erilaisia asioita. Keltaisen nähdään yhdistyvän niin kunniaan ja kavaluuteen, onneen ja onnettomuuteen, vaaraan, valoon ja optimistisuuteen (Ylikarjula 2014, 27-34). *Keinulaudassa* keltainen hallitsee tilanteita, joissa mukana on juurikin uusia mahdollisuuksia ja optimistisuutta. Keltainen hallitsee esimerkiksi aukeamaa 38-39,

jossa Piin mielenkiinto on herännyt puussa olevan ilmapallon johdosta ja hän on kiivenny puuhun sitä tutkimaan. Aukeamalla 42-43 Pii istuu samaisen puun oksalla, mutta keltainen tausta on väistynyt vihreän puumerta kuvaavan kuvituksen tieltä. Tarinassa Pii on kohdannut pettymyksen linnun viedessä ilmapallon mennessään, vaikka oli luvannut irrottaa pallon puusta antaaksen sen Piille. Keltainen palaa jälleen teoksen lopussa kuvastamaan iloa aukeamalla 80-81 Piin löydettyä keinukaverin, jonka kanssa hän nyt keinuu iloisesti auringon paistaessa.

Kuvituksessa käytettyjen värien tehtävänä on siis toimia täydentävänä ja vahvistavana kerronnallisena keinona. Värit antavat tekstin sanoille, lauseille ja tapahtumille entistä suuremman painoarvon ja tehostavat milloin toivon tuntemuksia, milloin pelkoa tai surua. Värien käyttö toimii myös sekä erottavana ja yhdistävänä tekijänä: karhuhahmot Pii ja Argon ovat ulkonäöllisesti muuten hyvin samankaltaisia, mutta sen lisäksi, että Pii esitetään teoksen läpi vasemmalle sijoitettuna ja Argon oikealle, on Piillä siniset kengät ja Argonilla punaiset kengät. Värien käyttö liittyy Keinulaudassa erityisesti kerronnan vaatimien tunteiden tulkintaan. Värit toimivat teoksessa ikään kuin tunteiden havainnollistajana silloin, kun tapahtumat tai hahmot ilmeineen eivät siihen yksinään pysty.

4 Inhimillistävä kuvitus

Laajennetulla kuvakirjalla Ulla Rhedin tarkoittaa Sisko Ylimartimon mukaan kuvakirjaa, jossa tekstin osuus on kuvitusta pienempi ja kuvalla on tarinaa laajentava tehtävä (Ylimartimo 2001, 81-82). Ylimartimo esittää myös, että pohjimmiltaan kuvituksen tehtävänä on lisätä kertomuksen mielenkiintoisuutta ja havainnollistaa tekstiä. *Keinulaudassa* kuvituksella on mielestäni laajempi oma leikkikenttänsä, jossa se hyödyntää sitä, mikä jätetään tekstissä kertomatta. Laajentavassa kuvakirjassa kyse onkin siitä, että kuvitus mahdollistaa kertomuksen tapahtumien esille tuonnin moniulotteisemmin (Happonen 2001, 113).

Kuvituksen tekstiä laajentava tehtävä tulee esiin erityisen mielenkiintoisesti teoksen hahmojen kuvailun ja kuvaamisen myötä. Pii esitetään koko teoksen läpi sanallisesti karhuna. Sillä kerrotaan olevan kuono ja toista karhumaista hahmoa nimitetään ennen nimen esittelyä ja hahmojen ystäväystymistä ”toiseksi karhuksi”. Mielenkiintoisen tästä tekee kuvituksen tuoma laajentava näkökulma. Kuvituksen antama kuva Piistä on ihmismäinen: Piillä on kasvot ja kämmenet sekä takatassujen tilalla koko kirjan läpi siniset kengät. Myös toinen keskeinen hahmo, ”toinen karhu” Argon esitetään samankaltaisena karhumaisena ihmiskasvoisena hahmona punaisissa kengissään. Vasta teoksen loppupuolella, toiseksi viimeisellä aukeamalla kuvataan aita ja kaksi keinuvaa lasta, joilla on Piin ja Argonin kenkien väriin sointuvat haalarit. Tämä todellisen maailman leikkipuistoon viittaava kuva antaa osviittaa tulevasta, sillä teoksen viimeisellä aukeamalla teksti vastaa kuvituksen luomaan kuvaan mahdollisista lapsihahmoista ja kertoo pikkukarhujen riisuvan turkkinsa ja juoksevan ”toisten lasten joukkoon” (K 82-83). Tässä yhteydessä kuvitus myös täydentää kerrontaa kuvaten toisella sivulla karhujen tyhjät naamiaiasumaiset turkit ja seuraavalla sivulla kaksi poika-hahmoa juoksemassa oikealle kohti uutta seikkailua.

Keinulaudan ainoalla tekstittömällä aukeamalla on kuvattu kaksi karhua kaltereiden takana (ks. kuva 4). Taustalla on keinulauta ja teoksen alussa keinulaudalle kaatunut kuusi. Huomion arvoisen tästä aukemasta tekee tekstittömyyden lisäksi se seikka, että aiemmin lapsien kasvoilla kuvatut hahmot näyttäytyvätkin aukeamalla miltei kokonaan karhumaisina kuononpäätä myöten, vain kämmenet ja sormet ovat edelleen

ihmismäiset. Edellisellä aukeamalla karhuhahmot ovat havainneet karhunpyydystäjien askelten ääniä ja karhujen kerrotaan painautuneen ”häkkiä” vasten pelokkaina. Aukeaman kuvituksessa on jännitystä hahmojen katsoessa toisiaan myykinä silmiin. Oleellista on huomata karhujen vetoketjut, joita aiemmissa kuvissa ei ole kuvattu. Aukeama tarjoaa hyvän esimerkin kuvituksen laajentavasta tehtävästä: katsoja voi nähdä pelokkaat karhut asujensa, siis suojamuuriensa ja epäluulojensa vankeina.

KUVA 4. Pii ja Argon karhuhahmojen suojassa

Keinulaudan kansikuvituksena on keinulaudan päässä istuva tarinan päähenkilö Pii sinisissä kengissään. Mielenkiintoisen kansikuvituksesta tekee takakansi, jota lukija ei välttämättä silmäile ennen teoksen lukemista. Takakannen kuvassa keinulaudan toisessa päässä istuu raitapaitainen poika punaisissa kengissä. Pojalla on nähtävissä vihreiden housujen takaosassa pieni karhun tupsuhäntä. Kuvituksella on näin ollen sekä tämän että ylläolevan karhunasu-esimerkkikin myötä jopa erittäin johtava paikka *Keinulaudan* kokonaisuudessa. Sen sijaan, että kuvitus kuuntelisi kokoajan tekstiä, avartaa kuvitus tekstin maailmaa ja tarjoaa vihjeitä hahmojen perimmäisestä olemuksesta ennen kuin kertomus sitä sanallisesti lukijalle ilmaisee.

5 Keinumisen rytmi

Kun *Keinulautaa* tarkastelee aukeamittain, voidaan huomata tekstillä ja kuvalla olevan selkeä rytmensä: koko teoksen läpi kerrontaa jäsentää aivan muutamaa yksittäistä poikkeusta lukuunottamatta suhdanne 2:1. Kokonaisuus koostuu järjestemällisesti kahdesta tekstipainotteisesta aukeamasta, joiden jälkeinen aukeama koostuu isosta koko aukeaman täyttävästä kuvasta. Tämän jälkeen sanan merkitys korostuu jälleen kahden aukeaman ajaksi, jota pienemmät kuvat tukevat täydentävästi. Tämä antaa osviittaa siitä, että sekä kuvalla että tekstillä on *Keinulaudassa* oma paikkansa, oma järjestyksensä ja tilansa luoda mielikuvia.

Keinulaudan rytmi niin tekstin, kuvien kuin tunteiden ilmaisunkin osalta tekevät kokonaisuudesta elämänmakuisen: teos kuvaa elämän keinulautamaisuutta ja tunteiden sekamelskaa, joiden kanssa jokainen lapsi opettelee toimimaan. Välillä täytyy tulla alaspäin, jotta voi taas ponkaista keinulaudalla ylöspäin.

Keinulautailuun tarvitaan kaksi. Tämä ei ole ainut teoksen vastakohtien ja parien ilmentymä, vaan parillisuus ja sitä kautta yksinäisyyden ja ystävyysvälinen merkitysmaailma luovat *Keinulaudassa* ajatuksia yhdessä olosta. Piin lennähtäessä avaruuteen asti etsiessään keinukaveria ja kysyessään Kuuta keinumaa, Kuu vastaa:

- Minä taidan olla liian iso sinun pariksesi. Sitä paitsi minä keinun jo auringon kanssa. Kun minä lasken, se nousee. Kun se nousee, minä lasken. Jos minä nyt lähden, aurinko jää yksin eikä se nouse lainkaan. (K 15)

Kuun vastaus tiivistää *Keinulaudan* vastakohtien ja keinumisen symboliikan. Toinen keinulautailua ja elämän vuoristoratamaisuutta kuvaava kohta tarttuu hetkeen, jolloin sade on lakannut, Pii rauhoittelee itseään kiukunpuuskan jälkeen ja pohtii:

Kaikki meni Piin mielessä ylös ja alas. Oli ikäviä asioita ja oli mukavia asioita. Välillä tuntui turvalliselta, välillä pelotti. Se pohti, olisiko keinuminenkin samanlaista. Ihanaa ja kamalaa. Olisi ihana mennä ylös ja kamalaa tulla alas. Olisi ihanaa löytää joku joka haluaisi keinua sen kanssa. Olisi kamalaa, kun se joku sitten lähtisi pois. Ylös ja alas niin kuin aurinko ja kuu. (K 55)

Kuvan ja sanan vuorotteleva rytmi luo rytmiä myös lukemiseen ja katsomiseen. Teoksen teksti kuljettaa tarinaa vauhdilla eteenpäin, rakentaa maailmaa dialogin avulla ja keskittyy kuvailemaan Piin sisäisiä tuntemuksia. Kuvitettu Piin inhimillinen lapsenomaisuus ihmiskasvoineen sekä kuvitetut päiväkirjamerkinnot luovat kontrastin tekstille ja pysäyttävät katsomaan hetkeä.

6 Lopuksi

Keinulauta on taidokas esimerkki lasten kuvakirjasta, jossa termit kuva ja kirja todella kohtaavat. Tässä tutkimuksessa olen osoittanut *Keinulaudan* olevan monitahoinen kuvan ja sanan vuorovaikutuksesta kokonaiseksi kasvava teos, josta on löydettävissä piirteitä niin tekstille alisteisesta kuin kerrontaa laajentavastakin kuvasta. Lähdin tutkimaan *Keinulautaa* siitä oletuksesta käsin, että teos on syntynyt kirjoittajan ja kuvittajan yhteistyönä. Tarkastelin aluksi teosta tekstilähtöisesti pohtien missä määrin *Keinulaudan* kuvitus on tekstille alisteinen. Tämän myötä päädyin johtopäätökseen, ettei teosta voida nähdä kahtena erillisenä kokonaisuutena, vaan ehdottomasti kuvan ja sanan yhteistyön hedelmänä.

Tarkastelin tämän jälkeen *Keinulaudan* kuvitusta kerrontaa täydentävänä, ikään kuin tapahtumia toistavana ja kertaavana elementtinä. Kiinnitin huomiota tässä kohtaa erityisesti asettelun ja värien käyttöön ja niiden merkityksiin kokonaisuuden kannalta. Asettellulla voidaan luoda jännitettä asettaen esimerkiksi tuttu ja vieras asia vastakkain vierekkäisille sivuille. Värit auttavat luomaan tunnelmaa ja vahvistavat kappaleiden ydinajatuksia ja -tunteita.

Tutkin myös *Keinulaudan* kuvitusta laajentavana elementtinä pohtien teoksen päähenkilöihin liittyvien karhumaisten lapsihahmojen kuvituksellisten ja kerronnallisten ratkaisuiden merkitystä. Erityisesti tämän myötä tulin lopputulokseen, että kuva ei missään nimessä ole *Keinulaudassa* alistetussa roolissa, vaan kykenee tuomaan julki esimerkiksi juuri karhuhahmojen erilaisen kuvaamisen kautta tietoa, jonka teksti paljastaa vasta myöhemmin. Lopuksi tarkastelin vielä teoksen rytmiä yhdistettynä teoksen nimeen ja sitä kautta teokseen kokonaisuutena. Keinulautailu tulee esiin koko teoksen läpi niin sanan ja kuvan vuorottelusuhhteessa kuin teoksen ajatuksena ystäväyden vastavuoroisuudesta.

Lähteet

Tutkimuskohde:

K = Parvela, Timo 2006: Keinulauta. Helsinki: WSOY.

Muu kirjallisuus:

Happonen, Sirke 2001: Liike, kuvakirja ja kuvitettu teksti. Teoksessa *Tutkiva katse kuvakirjaan*. Toim. Kaisu Rättyä & Raija Raussi. Suomen Nuorisokirjallisuuden Instituutin julkaisuja nro 23. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.

Happonen, Sirke 2007: *Viljonkka ikkunassa - Tove Janssonin muumiteosten kuva, sana ja liike*. sine loco: WSOY.

Heinimaa, Elisse 2001: Kuvakirjat lapsen ja aikuisen maailmassa. Teoksessa *Avaa lastenkirja! Johdatus lastenkirjallisuuden lajeihin ja käyttöön*. Toim. Marja Suojala & Maija Karjalainen. Helsinki: Lasten Keskus.

Launis, Mika 2001: Kuvituksentutkimus, taiteen funktio ja identiteetti. Teoksessa *Avaa lastenkirja! Johdatus lastenkirjallisuuden lajeihin ja käyttöön*. Toim. Marja Suojala & Maija Karjalainen. Helsinki: Lasten Keskus.

Mikkonen, Kai 2005: *Kuva ja sana - Kuvan ja sanan vuorovaikutus kirjallisuudessa, kuvataiteessa ja ikonoteksteissä*. Helsinki: Gaudeamus.

Ylikarjula, Simo 2014: *Värillä on väliä - Värien symboliikkaa ja merkityksiä*. sine loco: Katharos Oy.

Painamattomat lähteet:

Uoti, Mikaela 2008: *Voimalla seitsemän koiran - Kuvan ja sanan suhde Mauri Kunnaksen teoksessa Seitsemän koiraveljestä*. Pro gradu -tutkielma. Suomen kirjallisuus. Tampere: Tampereen yliopisto.